

2. BÖLÜM / CHAPTER 2

TÜRKİYE'DE İÇ VE DIŞ SİYASİ GELİŞMELER EKSENİNDE İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ

ADOPTION OF THE NATIONAL ANTHEM ON THE AXIS OF DOMESTIC AND FOREIGN POLITICAL DEVELOPMENTS IN TURKEY

Abdurrahman BOZKURT*

*Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-posta: abozkurttt@hotmail.com ORCID: 0000-0002-3180-7857

DOI: 10.26650/B/AA07.2022.011.02

ÖZ

Türk halkının, egemenliğine yönelik ciddi iç ve dış tehditlere maruz kaldığı bir dönemde yazılması kararlaştırılan İstiklâl Marşı ülkenin içinde bulunduğu koşulları en içten duygularla tasvir etmektedir. Mondros Mütarekesi'nin ardından stratejik öneme sahip Türk topraklarını işgal altına alan İtilaf Devletleri, Türkiye'yi parçalamaya yönelik projelerini hayata geçirmeyi hedefliyorlardı. Bu plan ve projelere karşı teşkilatlanan Millî Mücadele Hareketi, İstanbul'un resmen işgal altına alınması ve Salih Paşa Hükümeti'nin istifası sonrasında Padişah ve Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin doğrudan hedefi haline geldi. İstanbul'da esaret altında bulunan ve Anadolu'da ayrı bir idare kurulmasından rahatsız olan Padişah ve Damat Ferid Paşa Hükümeti'nin, Millî Mücadele Hareketi'ne karşı tavrı ülkede ikiye yol açabilirdi.

İtilaf Devletlerinin baskılarıyla birlikte iç çatışma tehlikesi ile karşı karşıya kalan Türk halkının motivasyonunu artırmayı ve maneviyatını güçlendirmeyi hedefleyen İstiklâl Marşı, İstanbul'dan yürütülmekte olan Millî Mücadele aleyhtarı kampanyaya karşı da bir cevap mahiyetindedir. Bu çalışma, Mehmed Âkif'in, İstiklâl Marşı'nı yazdığı dönem koşullarını iç ve dış siyasi gelişmeler ekseninde incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Millî Mücadele Hareketi, Mehmed Âkif, Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstiklâl Yolu

ABSTRACT

The Turkish National Anthem, which was written at a time when the Turkish people were exposed to serious internal and external threats to their sovereignty, describes the conditions of the country with the most sincere feelings. The Allied Powers, which occupied strategically important Turkish lands after the Armistice of Mudros, were aiming to implement their projects aimed at disintegrating Turkey. The National Struggle Movement, which was organized against these plans and projects, became the direct target of the Sultan and the Damat Ferid Pasha Government after the official occupation of Istanbul and the resignation of the Salih Pasha Government. The anti-National Struggle attitude of the Sultan and his government, who were in captivity in Istanbul and were disturbed by the establishment of a separate administration in Anatolia, could have led to a duality in the country.

The National Anthem, which aims to increase the motivation and strengthen the spirituality of the Turkish people, who were faced with the danger of internal conflict due to the pressures of the Allied Powers, was also a response to the campaign against the National Struggle, which was being carried out from Istanbul. This study aims to examine the conditions in which Mehmed Âkif wrote the National Anthem in the axis of domestic and foreign political developments.

Keywords: The Turkish National Anthem, The National Struggle Movement, Mehmed Âkif, The Grand National Assembly of Turkey, Independence (İstiklâl) Road

Extended Abstract

The Allied Powers discussed the project of establishing an international state in the Istanbul and Bosphorus region in London during the negotiations of the Misak-ı Millî (National Pact) in the Last Ottoman Parliament. A consensus could not be reached on the issue of the Straits and Istanbul state project, but after that, the Allies officially occupied Istanbul. The Salih Pasha Government, which the Allied Powers dictated to condemn the National Struggle Movement, resigned in this process. While Sultan Vahdettin called on the people to remain calm, he appointed Damat Ferid Pasha, who was against the National Struggle, as Grand Vizier and Dürrî-zâde Abdullah Efendi as Sheikhul-Islam. Publishing a statement, the Sultan emphasized that the political situation, which started to improve after the signing of the armistice, became dangerous due to the turmoil caused by the leaders of the National Struggle Movement and announced that legal action would be taken against them. Damat Ferid Pasha, who issued a declaration at the request of the Sultan, emphasized that the Nationalists who caused rebellion and confusion due to their personal ambitions and interests would be severely punished. Sheikhul-Islam also issued a fatwa stating that the killing of the Nationalists, whom he described as rebels, was religiously obligatory. Thus, the Sultan and the Damat Ferid Pasha Government launched a war against the National Movement.

The Sultan and Damat Ferid Pasha, who were in a difficult situation from a militarily and politically point of view, opened a spiritual front against the National Movement with Islamic

arguments. The aim of the Sultan and the government was to bring the Muslim people against the Nationalists who were fighting for their independence. In this process, Mustafa Kemal Pasha invited Mehmed Âkif (Ersoy) to Ankara for his pro-National Struggle speeches and his articles published in *Sebilürreşad*.

In accordance with the invitation of Mustafa Kemal Pasha, Mehmed Âkif participated in the National Struggle with the *Sebilürreşad*. Meanwhile, Damat Ferid Pasha was organizing rebellions against the National Struggle in Anatolia. Mehmed Âkif was assigned to strengthen the spiritual front in Anatolia in order to prevent the spread of rebellions. With sermons in Ankara, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya, Eskişehir, Konya, Çankırı and Kastamonu, Mehmed Âkif invited the Turkish people to unite around the the National Struggle. In Çankırı and Kastamonu on the Independence Way (*İstiklâl Yolu*), Mehmed Âkif explained to the public that the National Struggle Movement aimed to save both his homeland and the Sultan, who was under the captivity of the Allied forces. Mehmed Âkif, who enlightened the public about the goals of the Treaty of Sèvres and the harms of the capitulations, made an effort to neutralize the campaign against the National Struggle. Along with the internal rebellions, the Grand National Assembly of Turkey had to deal with Greece and the Republic of Armenia under the control of the Allied Powers, which wanted to implement the Treaty of Sevres. Greeks in Thrace and Western Anatolia, Pontus gangs in northeast Anatolia, the French and Armenians in the south, and the Republic of Armenia in the east were a direct threat to Turkey. However, the railways, which had an important function in the defense of the country, were also under the occupation of the Allied forces. Towards the end of 1920, while Venizelos fell from power in Greece, which was trying to expand the occupation area in Turkey, King Constantine, who did not act together with the Allies during the First World War, returned to the throne. King Constantine tried to win the support of his allies by forcing the Turks to accept the Treaty of Sèvres. However, Constantine could not achieve his goal, as the Greek forces had to retreat in the First Battle of İnönü.

On the southern front, the struggle against the French and Armenian committees through the Turkish National Forces (*Kuva-yı Milliye*) continued successfully. The public in France, which faced resistance in Anatolia and could not expand its occupation area, was not in favor of entering a new war with Turkey.

The Italians, on the other hand, were planning to obtain economic concessions by reaching a compromise with Turkey. The only consolation for the British was that Italy's demands for concession from Turkey were not fulfilled and therefore no compromise could be reached between the parties.

On the eastern front, the situation started to turn in favor of the Grand National Assembly of Turkey. The contacts of the Grand National Assembly of Turkey, which defeated Armenia, with the Soviet-Russians were about to conclude with an agreement. It was also important to establish a land connection between the Soviet-Russia, which seized Armenia, and the Grand National Assembly of Turkey. The Allied Powers thought that after this stage, an alliance agreement could be made between the Bolsheviks and the Grand National Assembly of Turkey, and they felt a serious discomfort due to this.

Due to the military and political successes of the Grand National Assembly of Turkey, as well as the developments in the Near East, the Allied Powers had to propose a minor revision in the Treaty of Sèvres.

As a matter of fact, before reaching an agreement between the Grand National Assembly of Turkey and the Soviet-Russians, the British Government was trying to achieve its goals with a minor revision in the Treaty of Sevres. In addition, the British Government aimed to re-establish a common front against Turkey with the French and Italians in line with their common interests.

Although a consensus could not be reached between the parties at the London Conference, the representative of the Grand National Assembly of Turkey, Bekir Sami Bey, signed two separate agreements with the French and Italians, which included partial concessions. Furthermore, an agreement was signed between the British representative and Bekir Sami Bey regarding the exchange of prisoners in Malta and Anatolia. Although the Grand National Assembly of Turkey did not sanction these treaties, they used it as a trump card in foreign policy. After that, Soviet-Russia agreed to sign the Treaty of Moscow with the Grand National Assembly of Turkey.

The Grand National Assembly of Turkey, which was officially recognized at the London Conference and achieved significant political success with the Treaty of Moscow, had not yet completely eliminated internal and external threats.

As a matter of fact, the intensification of the activities of the Pontus gangs in the Eastern Black Sea and the Koçgiri rebellion that erupted around Sivas before the Second İnönü War alarmed the Grand National Assembly of Turkey. It was under these conditions that the idea of the National Anthem was raised and played an important role in ensuring the motivation of the Turkish nation.

On the one hand, it was decided to write the National Anthem with the consideration that it would increase the morale and motivation of the army, on the other hand, it would

contribute to the solidarity between the army and the nation, and strengthen the spirituality of the Turkish people.

Accelerating its institutionalization efforts with its military, political and diplomatic successes during the İnönü Wars, the Grand National Assembly of Turkey strengthened its position with the regulations in the administrative field. The National Anthem, which was written in this process, was expected to strengthen the solidarity between the army and the nation, and strengthen the spirituality in the country. Therefore, the National Anthem should be evaluated from this perspective as well.

Giriş

Son Osmanlı Mebûsan Meclisi'nin Mîsâk-ı Millî kararlarını şekillendirdiği sıralarda İngiliz ve Fransız Hükûmeti temsilcileri Londra Konferansı'nda İstanbul ve Boğazlar bölgesinde Milletler Cemiyeti (MC)'ne bağlı uluslararası bir devlet kurma projesi üzerinde uzlaşmaya çalışıyorlardı. Ancak MC'ye bağlı bir devletin, İngiltere'nin güdümüne gireceğini düşünen Fransız Hükûmeti'nin itirazı ve sömürgelerdeki Müslümanlardan yükselebilecek tepkiler bahsi geçen projenin tartışmaya açılmasına neden oldu. Türkleri Avrupa'dan çıkarmaya yönelik bir eylemin, ters teperek Millî Mücadele Hareketi'ne ivme kazandıracığı düşüncesi ise İstanbul ve Boğazlar devleti projesinin askıya alınmasına yol açtı. Bununla beraber İstanbul'daki İtilaf Devletleri temsilcileri, Ali Rıza Paşa Hükûmeti üzerindeki baskılarını artırarak Ankara ile ilişkilerini kesmesini istediler. İstanbul ile Ankara arasında arka planda bir iktidar mücadelesi yaşansa da Harbiye Nazırı Cemal (Mersinli) Paşa ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevad (Çobanlı) Paşa el altından Kuvâ-yi Milliye'yi destekliyordu. İngiliz istihbaratı da bunu teyit edecek verilere ulaşmıştı. Bu nedenle İtilaf temsilcileri, öncelikle Cemal Paşa ve Cevad Paşa'nın görevden alınmasına yönelik baskılarını yoğunlaştırdılar. Mustafa Kemal Paşa baskıya boyun eğilmemesi konusunda Ali Rıza Paşa Hükûmeti'ne uyarılarda bulunsa da mevcut koşullar altında görevde kalamayacaklarını düşünen Cemal Paşa ve Cevad Paşa istifalarını sundu. Ancak bu kez de İtilaf Devletleri temsilcileri, Ali Rıza Paşa Hükûmeti'nden güney ve batı cephesinde etkisini artıran ve Akbaş cepheneliği baskısıyla gücünü ispatlayan Millî Mücadele Hareketi'ni kınamasını istediler. Bu talep ve baskılar karşısında Ali Rıza Paşa Hükûmeti iktidardan çekildi. Yerine kurulan Salih Paşa Hükûmeti de aynı tutumu sürdürünce 16 Mart 1920 tarihinde İtilaf Devletleri, İstanbul'u resmen işgal altına aldılar. Başkentte kontrolü sağlayan İtilaf kuvvetlerinin Millî Mücadele taraftarı mebusları tutuklamaları üzerine Meclis-i Mebûsan da faaliyetlerine son verdi. İstanbul'un resmen işgalini protesto eden Salih Paşa Hükûmeti, İtilaf Devletlerinin baskılarına dayanamayarak görevden çekildi. Padişah Vahdettin ise önce yayınladığı beyanname ile ahaliye itidal çağrısında bulundu¹. Akabinde Millî Mücadele karşıtı Damat Ferid Paşa'yı Sadrazam, Dürri-zâde Abdullah Efendi'yi Şeyhülislam olarak atayan Padişah Vahdettin, Hatt-ı Hümayun'unda Mütareke'den itibaren tedricen düzelmeye başlayan siyasi vaziyetin "Milliyet namı altında ika edilen iğtişâât (karışıklıklar)" ile vahim bir hâle geldiğini vurguladı. Gayet net bir şekilde Padişah, isyan olarak nitelendirdiği Millî Mücadele Hareketi'ni tertip ve teşvik edenler hakkında kanuni muamele icrasını istemekteydi. Buna göre yalnızca kandırılarak bahsi geçen harekete katılanlar, kanuni takibattan muaf tutulacaktı. İstanbul'un resmen işgalinden

1 Abdurrahman Bozkurt, *İtilaf Devletlerinin İstanbul'da İşgal Yönetimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014, s. 308-311; Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s. 249-256.

sonra yayınladığı beyannamede olduğu gibi “asayişin temini ve düvel-i muazzama-i mutelifle ile samimi münasebetlerle sulhun sağlanması” Padişah Vahdettin’in beklentileri arasındaydı. Nitekim Damat Ferid Paşa Hükûmeti, göreve gelir gelmez Padişah’ın Hatt-ı Hümayun’unda dile getirdiği beklentilere uygun bir beyanname yayımladı. Söz konusu beyannamede “Bir takım kesânın yalnız hırs ve menfaat sevkile teşkilât-ı Milliye unvanı altında meydana çıkardıkları fitne ve fesadın, siyasi vaziyete zarar verdiği ve mukaddes değerleri ayaklar altına aldığı” ileri sürülmekteydi. Bundan sonra “harekât-ı bagiyane” biçiminde nitelendirilen Millî Hareketin; halktan zorla asker ve para toplayarak, karşı çıkan ahaliye her türlü eziyeti yaparak, köylerini yakıp yıkarak ülkeyi felakete götürdüğü son derece sert ifadelerle vurgulanıyordu. Padişahın iradesi doğrultusunda Millî Mücadele Hareketi’ni tertip ve teşvik edenlerin cezalandırılacakları ve aldatılarak bu harekete katılanların affedilecekleri de açıklanmaktaydı. Bu beyannamedeki hedeflere, 11 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan beş fetva ile dinî bir mahiyet kazandırıldı. Bahsi geçen fetvalar, “harekât-ı bagiyaneyeye” karşı savaşmayı ve bu harekete katılan asileri öldürmeyi dinen meşru ve farz sayıyordu. Ayrıca bahsi geçen “asilerle” mücadeleden kaçınanların her iki dünyada azaba uğrayacakları, bunları öldürenlerin gazi, onlar tarafından öldürülenlerin şehitlik mertebesine yükselecekleri ve nihayet bu mücadeleden kaçınanların şeriat hükümleri doğrultusunda cezalandırılacakları ilân edildi². Bu şekilde 5 ila 11 Nisan 1920 tarihleri arasında Padişah/Damat Ferid Paşa Hükûmeti, Millî Hareket’e karşı acımasız bir savaş başlattı. İlk dönemlerden itibaren iktidarlarına yönelik bir tehlike olarak gördükleri Millî Mücadele Hareketi’ne karşı askeri ve siyasi açıdan zorlanacaklarını bilen Padişah ve Damat Ferid Paşa Hükûmeti, İslâmi öğelerle bezenmiş manevi bir cephe açmak suretiyle Müslüman tebaayı, bağımsızlığı için savaşanlarla karşı karşıya getirmeyi amaçlıyordu. İşte bu süreçte (8 Nisan 1920 tarihinde) Mustafa Kemal Paşa, ulemaya duyulan ihtiyacın altını çizerek başta Hoca Fatin ve Mehmed Âkif Beyler olmak üzere uygun görülen şahısların Anadolu’ya geçmeleri amacıyla İstanbul’daki gizli kuruluşlardan destek istedi³.

Mehmed Âkif’in Anadolu’ya Geçişi ve Üstlendiği Misyon

İstanbul’un Türklerden alınacağına dair haberlerin yayıldığı sıralarda (23 Ocak ve 7 Şubat 1920 tarihlerinde) Mehmed Âkif, Balıkesir’e geçerek Zağanos Paşa Camii’ndeki vaazlarıyla bir memleket meselesi şeklinde nitelendirdiği Millî Mücadele’ye destek istemişti. Bu sıralarda Darü’l-Hikmetü’l-İslamiye’de görevini sürdüren Mehmed Âkif, Sebülürreşad

- 2 Osman Akandere, “Damat Ferit Paşa’nın IV. Hükûmeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 43, Bahar 2009, s. 358-362; İhsan Güneş, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 257-259.
- 3 Ali Güler, *Mehmet Âkif Ersoy’un Soyuy, Ailesi ve Hayatı Bayraklaşan Âkif*, Halk Kitabevi, İstanbul 2017, s. 329-330.

dergisindeki yazılarıyla halka uyarılarda bulunuyordu. Hiç şüphesiz Mustafa Kemal Paşa, bu çabalarından dolayı Mehmed Âkif'i Anadolu'ya davet etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın davetini tereddütsüz kabul eden Mehmed Âkif 10 Nisan 1920 tarihinde 12 yaşındaki oğlu Emin ile birlikte yola çıktı. Âkif sadece oğluyla değil yanında Eşref Edip ve İslâmi çevrelerde rağbet gören Sebilürreşad dergisi ile birlikte Millî Mücadele'ye katılıyordu. 24 Nisan 1920 tarihinde Ankara'ya ulaştığında Mustafa Kemal Paşa'nın "Sizi bekliyordum, efendim. Tam da zamanında geldiniz"⁴ şeklindeki sözleri sadece nezaket veya hürmete müteallik sözler değil, samimi manada ulemaya duyulan ihtiyacın ifadesiydi.

Damat Ferid Paşa'nın, Ahmet Anzavur'a paşalık rütbesi vererek Millî Mücadele'ye karşı isyanlar organize ettiği sıralarda Anadolu'ya geçen ve kuruluş aşamasındaki TBMM'de Burdur milletvekilliğine seçilen M. Âkif'e ülke içerisinde manevi cephenin kuvvetlendirilmesinde önemli bir görev verildi. Yaklaşık yirmi gün kaldığı Ankara'da ve daha sonra gittiği Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya, Eskişehir, Konya, Çankırı ve Kastamonu'daki vaazları ve sohbetleriyle ahaliyi Millî Mücadele etrafında kenetlenmeye davet eden M. Âkif, iç isyanların ülkede yayılmasını engellemeye yönelik vazifesini layıkıyla yerine getirdi⁵. Adapazarı, Düzce, Bolu, Hendek, Geyve, Balıkesir, Yozgat, Zile, Beypazarı ile Konya yörelerine yayılan iç isyanlar, Millî Mücadele'nin İttihatçı ve Bolşevik bir oluşum olduğuna dair propaganda ile destekleniyordu. Ayrıca Millî Mücadele'yi yürütenlerin; ülkeyi bölmeyi, ülkede ideolojik bir dönüşüm gerçekleştirmeyi hedefleyen din düşmanları oldukları ileri sürülüyordu. Bu manada halkı aydınlatmak ve gerçekleri anlatmak adına Mehmed Âkif ile birlikte TBMM'nin hizmetine giren ulema ve din adamlarına önemli bir görev düşmekteydi. Millî Mücadele'nin vatanla birlikte İstanbul'da esaret altında bulunan Padişah/Halifeyi de kurtarmayı amaçladığı izah edildi ve halkın desteğinin kaybedilmemesi için çaba harcandı. Bu sıralarda şekillenen Sevr Antlaşması'nın muhtevası ve hedefleri hakkında da halka bilgi verildi. Sevr'in sadece Türkiye'nin, siyasi egemenliğini değil iktisadi bağımsızlığını yok etmeyi hedeflediği de Mehmed Âkif ve Millî Mücadele Hareketi'ne katılan ulema tarafından halka tafsilatlı bir biçimde açıklandı⁶. Bununla birlikte İtilaf Devletlerinin kapsamını genişleterek uygulamak istedikleri Kapitülasyonların; iktisadi, idari ve hukuki boyutlarıyla ülkede yol açtığı yıkımları,

4 Güler, *a.g.e.*, s. 330-332; M. Emin Erişilgil, *İslamcı Bir Şairi Romanı Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara 2006, s. 294-297; Turan Aslan, *Mehmed Âkif ve Millî Mücadele'de Birlik ve Beraberliği Sağlamaya Dönük Faaliyetleri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010, s. 76-80.

5 Ertuğrul Düzdağ, *Mehmed Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997, s. 93-100; Sinan Şahin, "Millî Mücadele Döneminde Mehmed Âkif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/2, Aralık 2017, s. 313-317.

6 Cezmi Eraslan, "Millî Mücadelede Mehmed Âkif ve Âkif'in Ankara Günleri", *Vefatının 75. Yılında Mehmed Âkif Ersoy Sempozyumu Bildirileri*, 12-13 Mart 2011, İstanbul 2011, s. 63-66.

I. Dünya Savaşı'ndan önce yaşanan tecrübelerden ve örneklerden hareketle açıklayan Mehmed Âkif, Mustafa Kemal Paşa'nın takdirini kazandı⁷.

Millî Mücadele döneminde Mehmed Âkif'in yoğun bir şekilde faaliyette bulunduğu Kastamonu ve Çankırı, İnebolu'dan Ankara'ya oradan batı cephesine sevk edilen askeri malzemenin geçiş güzergâhı olan İstiklâl Yolu açısından büyük öneme sahipti. Bu nedenle Mehmed Âkif'in, İstiklâl Yolu'nun kavşak noktaları üzerinde kalarak Millî Mücadele lehine propagandayı sürdürmesi manevi cephenin tahkimi açısından da kayda değerdi. Hem vaaz ve sohbetleriyle hem de Sebilürreşad ve Açıksöz aracılığıyla Âkif, İstanbul'un Millî Mücadele karşıtı kampanyasına karşı propaganda çalışmalarını sürdürdü. İstanbul merkezli beyanname ve fetvalarla halkın kafasının karıştırıldığı bir dönemde İstiklâl Yolu'nun manevi cephesini kuvvetlendirme vazifesinin Mehmed Âkif'e teslim edilmesi de ona duyulan güvenin göstergesiydi.

İstiklâl Marşı Fikri'nin Doğduğu Siyasi Ortam

TBMM iç isyanlarla birlikte Sevr Antlaşması'nı hayata geçirmek isteyen İtilaf Devletlerinin güdümündeki Yunanistan ve Ermenistan ile de uğraşmak zorundaydı. Trakya ve Batı Anadolu'da Yunanlılar, kuzeydoğu Anadolu'da Pontus çeteleri, güneyde Fransızlar ve Ermeniler, doğuda Ermenistan Cumhuriyeti Türkiye açısından doğrudan tehdit durumundaydı. Ülke savunmasında önemli işlevi bulunan demiryolları da İtilaf kuvvetlerinin işgali altındaydı. TBMM'nin kuruluş sürecinde Mustafa Kemal Paşa, Batı cephesinde avantajlı duruma geçebilmek açısından en azından Afyon'dan İzmit'e kadar demiryolu hattındaki İngilizlerin süpürülmesi için XX. Kolordu Komutanı Ali Fuad Paşa'ya talimat verdi. Ali Fuad Paşa'ya vekaleten Yarbay Mahmut Bey bu görevi layıkıyla yerine getirdi. İstanbul'un resmen işgali sırasında tutuklanan Millî Mücadele yanlılarına karşılık demiryolu hattındaki İngiliz askerlerinin bir kısmı gözaltına alınarak Ankara sokaklarında teşhir edilirken aynı akıbeti paylaşmaktan korkan İngilizler İzmit'e çekilmek zorunda kaldılar⁸. Sevr sürecinde İzmit'teki pozisyonlarını korumak isteyen İngilizler, Yunanlardan takviye istediler. Bu arada, Sevr Antlaşması'nın imzalanması için baskı yapmak amacıyla Yunanistan'ın Doğu Trakya ve Batı Anadolu'da operasyon düzenlemesi Yüksek Konsey tarafından onaylandı. Böylelikle Çatalca hattına kadar Doğu Trakya, Yunan kuvvetlerinin işgali altına alındı. Batı Anadolu'da ilerleyen Yunan kuvvetleri de Balıkesir ve Bursa'yı ele geçirdiler. Yunan kuvvetlerinin bundan sonraki hedefi İngiliz birliklerinin çekilmek zorunda kaldıkları Afyon-Kütahya-Eskişehir hattını ele

7 Hasan Duman, *Mehmet Âkif ve Bir Mecmuanın Anatomisi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986, s. 80.

8 Ali Fuat Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, der. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2007, s. 314-318.

geçirmek olacaktı⁹. Venizelos buna dair planlar üzerinde çalışırken Yunanistan'da gerçekleşen iktidar değişikliği ile mesele son derece karmaşık bir boyut kazandı.

Yunanistan'da tahta dönen Kral Konstantin ve Hükûmeti, İtilaf Devletlerinin tepkileri ile karşılaşınca İngilizlerin çekilmek zorunda kaldıkları Afyon-Kütahya-Eskişehir demiryolu hattını ele geçirerek Sevr Antlaşması'nı zorla uygulamaya ve müttefiklerinin desteğini kazanmaya çalıştı. TBMM düzenli ordusunun, Çerkez Ethem ayaklanması ile uğraştığı sıralarda harekete geçen Yunan kuvvetlerinin, I. İnönü Savaşı'nda geri püskürtülmesi, Sevr'in cebren uygulanmasının kolay olmadığını gösteriyordu. Her ne kadar Yunan askeri yetkilileri başlangıçta düzenledikleri keşif harekâtının başarıya ulaştığını hatta başarı elde ettiklerini savunsalar da müttefikler, alınan yenilginin bilincindediler¹⁰.

TBMM'nin güney cephesinde Kuvâ-yi Milliye aracılığıyla Fransızlara ve yanlarındaki Ermeni komitecilere karşı sürdürdüğü mücadele giderek sistemli bir hâle kavuştu. Fransızlar, 1920 yılı içerisinde geri çekilmek zorunda kaldıkları Maraş'ı geri alamamış; Urfa ve Antep'e dönerek yeniden işgal mekanizması kurmuşlardı. Ama Suriye'de Arap Milliyetçileri ile mücadele ettiklerinden Fransızlar güney cephesinde bilhassa Toros eteklerinde ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmışlardı. Anadolu'da işgal sahalarını bekledikleri şekilde genişletemeyen Fransa'da kamuoyu, Türkiye ile yeni bir savaşa sürüklenmek istemiyordu¹¹.

İtalyanlar da TBMM ile savaşmaktansa uzlaşmaya vararak Sevr ile birlikte imzalan Üçlü Antlaşma'daki nüfuz alanlarını kapsayan imtiyazlar etme düşüncesindeydiler. Bu amaçla İtalyan Hükûmeti, TBMM ile askeri malzeme alışverişini de kapsayan gizli görüşmeler yürütüyordu. İngiliz istihbarat servislerine İtalya'nın resmi düzeydeki temaslarla TBMM'ye askeri malzeme sattığına dair bilgiler ulaşmaktaydı. Daha da ötesi bu istihbarat TBMM temsilcileri ile İtalya Dışişleri Bakanlığı arasında yapılan telgraf şifrelerinin kırılmasıyla teyit edilmişti. İngilizler açısından tek teselli; İtalya'nın, imtiyaz beklentisinin TBMM tarafından karşılanmaması ve taraflar arasında bu nedenle uzlaşma sağlanamamasıydı¹².

Doğu cephesinde ise durum tamamen TBMM lehine idi. İtilaf Devletlerinin Sevr Antlaşması'nda tadilat düşüncesini gündeme alma sebeplerinden bir tanesi de Ermenistan'ı

9 Abdurrahman Bozkurt, "Trakya'nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan'a Devri (1920)", *Türkiyat Mecmuası*, c. XXIX, Millî Mücadele Özel Sayısı (2019), s. 27-35.

10 İbrahim Tavukçu, *Millî Mücadele'de İnönü Muharebeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019, s. 130.

11 Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 175-198.

12 Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 329-359.

yenilgiye uğratan TBMM ile Sovyet-Rusya arasındaki ilişkilerin uzlaşma ile sonuçlanmak üzere olmasıydı. Bu süreçte İtilaf Devletlerinin güdümündeki Taşnak Hükûmeti'ni devirerek Ermenistan'ı ele geçiren Sovyet-Rusya ile TBMM arasında kara bağlantısı kurulması da ayrıca önem taşıyordu. TBMM ile Sovyet Rusya temsilcileri arasında Moskova'da uzun süredir devam eden müzakerelerin Batum sorununun da çözüme kavuşturulmasıyla birlikte bir antlaşma ile neticelenmesi an meselesiydi. İtilaf Devletleri, karşı hareketleri destekleyerek ortadan kaldırmak istedikleri Bolşeviklerin, TBMM ile bir ittifak antlaşması yapmasından büyük endişe duyuyorlardı¹³.

TBMM'nin batı, güney ve doğu cephesinde elde ettiği askeri ve siyasi başarılar, müttefikler arası dengeler ve Yakındoğu'da yaşanan gelişmelerden dolayı İtilaf Devletleri, 1921 yılı başlarında Sevr'de küçük çaplı bir tadilat düşüncesini gündeme almak zorunda kaldılar. Tadilat düşüncesini gündeme getiren İngiliz Hükûmeti; TBMM, ülkenin tamamında otorite kurmadan ve Sovyet-Rusya ile mutabakat sağlamadan Sevr Antlaşması'nda küçük değişikliklerle amacına ulaşmaya çalışıyordu. Diğer yandan İngiliz Hükûmeti; Fransız ve İtalyanlarla Üçlü Antlaşma'daki nüfuz bölgeleri sayesinde Türkiye'ye karşı yeniden ortak bir cephe kurmayı hedefliyordu. 23 Şubat-12 Mart 1921 tarihleri arasında düzenlenen Londra Konferansı'nda uzlaşma sağlanamasa da resmi platformda tanınan TBMM adına Bekir Sami Bey, Fransız ve İtalyanlarla kısmen imtiyazlar içeren iki ayrı antlaşma yaptı. Ayrıca İngiliz temsilciler de Bekir Sami Bey ile tehirci suiistimali görülenler ve savaş suçları işleyenler dışındaki Malta sürgünlerinin Anadolu'daki İngiliz tutuklularıyla değişimini içeren bir antlaşma imzaladılar. TBMM, Londra Konferansı'nda yapılan antlaşmaları onaylamasa da taktiksel olarak buna dair açıklamayı iki ay kadar geciktirerek İngiltere ile müttefikleri arasında yeniden güvensizlik yaşanmasını sağladı. Gürcistan'ı egemenliği altına alan Sovyet-Rusya, bundan sonra İtilaf Devletleri ile uzlaşmasını istemediği TBMM ile sürüncemede bıraktığı Moskova Antlaşması'nı imzalamaya razı oldu¹⁴.

Londra Konferansı'nda resmen tanınan ve Moskova Antlaşması ile siyasi bir başarı elde eden TBMM'ye yönelik iç ve dış tehditler azalsa da sürüyordu. Ermeni meselesi halledilmesine rağmen Pontus çetelerinin Doğu Karadeniz'deki faaliyetleri endişe vericiydi. Üstelik Sivas-Divriği-Zara civarında Koçgiri Aşireti, TBMM'nin kurmak istediği merkezi yönetime karşı 6 Mart 1921 tarihinde bir isyan başlattı. Geleneksel ayrıcalıklarını korumak isteyen Koçgiri aşiretinin bu isyanı Kürtçülük kisvesi altında Erzincan, Elâzığ, Malatya ve Dersim'e yayma

13 Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 37-60.

14 Sonyel, *a.g.e.*, s. 132-139.

çabaları endişeleri daha da artırmaktaydı. TBMM, Pontus meselesini çözmekle görevli Merkez Ordu Komutanı Nurettin Paşa ve Topal Osman Ağa'yı bu konuda da görevlendirdi ve Koçgiri isyanı yayılmadan bastırıldı¹⁵. Bundan sonra Merkez ordu asıl görevine odaklandı ve Pontus meselesini de çözüme kavuşturmaya yönelik teşebbüslerde bulundu. 12 Şubat 1921 tarihinde yapılan arama sonucunda Merzifon Amerikan Koleji'nin, Pontusçuluk fikrinin eğitim merkezlerinden biri haline getirildiğinin kanıtlanması meselenin dış destekli ve örgütlü karakterini de açığa çıkarmıştı. TBMM, Pontusçuluk fikri etrafında örgütlenmeyi önlemek amacıyla 15-55 yaş arası Rumların iç bölgelere sevkini kararlaştırırken, çetecilik faaliyetlerinin de askeri tedbirlerle çözülmesi için gerekli adımları attı¹⁶. İşte bu koşullar altında İstiklâl Marşı fikri gündeme geldi.

Ordunun moral ve motivasyonunu artırmaya çalışan irşat heyetlerinin ülke içerisinde ve cephelerdeki ziyaretleri esnasında bir “Vatan yahut İstiklal Marşı”nın ordu ile millet arasında dayanışmayı sağlayacağına ve maneviyatı güçlendireceğine dair kanaat oluştu. İrşat heyetleri bu düşüncelerini Batı cephesi kuzey kesimi kumandanlığına atanan Genelkurmay Başkanı Albay İsmet Bey (İnönü) ile paylaştılar. İsmet Bey de samimiyetle desteklediği bu fikrin hayata geçirilmesi amacıyla teşebbüslerde bulundu. Düzenli ordu kurma çalışmaları kapsamında Ankara'daki temasları sırasında İsmet Bey, “Millî heyecanı koruyacak, Millî azim ve imanı zinde tutacak, Fransızların Marsailles marşına benzer bir marş yazılmasına” yönelik fikirlerini Hükûmetle paylaştı. Hükûmet de gereğini yapma vazifesini Maarif Vekâleti'ne sevk etti. Maarif Vekili Rıza Nur Bey, valiliklere 18 Eylül 1920 tarihli tamimiyle resmi süreci başlattı ve malum olduğu üzere İstiklâl Marşı belirlenmesi için bir müsabaka düzenlendi¹⁷.

İnönü Savaşı'nda kazanılan zafer ve TBMM'nin uluslararası bir konferansa davet edilmesinin etkisiyle TBMM, kurumsallaşma sürecini tamamlayarak idari kararlarla da konumunu güçlendirmeye, içeride ve dışarı da bağımsız hareket etmeye çalışıyordu. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve akabinde İstiklâl Marşı'nın kabulünün bu açıdan da değerlendirilmesi gerekir. Bütün bu sebeplerle marş seçiminde oldukça hassas davranılmış ve düzenlenen müsabakaya katılan adaylar rağbet görmemişti. İşte bu süreçte halkın ve ordunun yükselmeye başlayan morali ile birlikte TBMM'de yapılan duygusal konuşmalar neticesinde Hamdullah Suphi Bey'in de çabalarıyla Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nı yazmaya ikna oldu.

15 Bayram Ayna, “Millî Mücadele Yıllarında Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey'in Faaliyetleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), 2018, s. 224-227.

16 Aydın Özgören, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon Rum Metropolitliği'nin Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 116-118; Mesut Çapa, *Belgelerin Işığında Pontus Meselesi*, AVİM, Ankara 2017, s. 2-3.

17 Aslan, *a.g.e.*, s. 120-123; M. Orhan Okay, “İstiklal Marşı”, *DİA*, c. XXIII, İstanbul 2001, s. 355-356.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nın ardından Darü'l-Hikmetü'l-İslamiye'deki vazifesini sürdüren Mehmed Âkif, 1920 yılı başlarında İstanbul'un Türklerden alınacağına dair söylentilerin yayıldığı tarihlerde Balıkesir Zağanos Paşa Camii'ndeki vaazlarıyla Millî Mücadele'ye desteğini ifade etti. Mehmed Âkif'in, Eşref Edip ile birlikte çıkardığı Sebilürreşad dergisinin İstanbul'da Müttefik sansürüne rağmen millî hislerle halkı uyarması Ankara'nın dikkatini çekti.

Diğer yandan Salih Paşa'nın İtilaf Devletlerinin baskısı karşısında istifa etmek zorunda kalmasıyla kurulan Damat Ferid Paşa Hükûmeti, güç kullanarak Anadolu'ya hâkim olmaya yönelik bir politika izlemekteydi. İstanbul'un resmen işgalinden sonra İtilaf Devletlerinin artan baskıları karşısında faaliyetlerine son vermek zorunda kalan meclisin, TBMM adı altında Ankara'da açılışı için hazırlıklara başlanması Padişah ve İstanbul Hükûmeti'nin, Millî Mücadele Hareketi'ni, iktidarlarına yönelik bir tehdit şeklinde algılamasına neden oldu. TBMM'nin kuruluş sürecinde Padişah'ın iradesiyle atanan Damat Ferid Paşa ve Şeyhülislam Dürrî-zâde Abdullah Efendi'nin yayınladıkları beyanname ve fetvalarla, resmen kınadıkları Millî Mücadele Hareketi'ne karşı maddi ve manevi tüm güçleriyle savaş açmaları, Mustafa Kemal Paşa'nın da aynı yöntemlerle mukabelede bulunmasına yol açtı. Askeri ve siyasi bakımdan avantaja sahip Ankara, İstanbul'da Hilafet/Saltanat ve Meşihat makamlarının geleneksel güçlerinden dolayı dezavantajlı durumdaydı. Mustafa Kemal Paşa, bu durumu din adamları ve ulemayı Anadolu'da yürütülen Millî Mücadele Hareketi'ne davet ederek aşmayı planladı. Mehmed Âkif'e de bu kapsamda davet gönderildi ve davet ulaşır ulaşmaz Mehmed Âkif Anadolu'ya geçti.

Mehmed Âkif Anadolu'ya geçtiğinde, İstanbul Hükûmeti'nin desteklediği ya da kışkırttığı isyanlarla ülke yanıp kavruluyordu. Bu manada Mehmed Âkif'e verilen vazife, iç isyanların yayılmasını önleyecek irşat faaliyetleri sayesinde Millî Mücadele Hareketi'nin beslediği İstiklâl Yolu'nun açık kalmasıydı. Elbette Millî Mücadele lehine yapılan bu irşat ya da propaganda faaliyetlerinin hedef kitle üzerindeki etkisini değerlendirebilecek ölçeklere sahip değiliz. Ancak Mehmed Âkif'in, Anadolu'da halkla buluştuğu kavşakların neredeyse tamamına isyanların sıçramadığını ve İstiklâl Yolu'nun açık kaldığını gözlemleyebiliyoruz.

1920 yılı sonlarında Ankara'ya dönen Mehmed Âkif, Millî Mücadele Hareketi geliştikçe dış tehditlerin daha da arttığına şahit oldu. Düzenli ordunun kuruluş hazırlıklarının yapıldığı ve ülkenin adeta ölüm kalım savaşına hazırlandığı sıralarda bir Millî Marş yazma düşüncesi gündeme geldi ve Mehmed Âkif'in tabiriyle milletin o günkü heyecanı İstiklâl Marşı'nda ifadesini buldu.

Kaynakça / References

- Akandere, Osman, “Damat Ferit Paşa’nın IV. Hükümeti Döneminde Kuvâ-yı Milliye İleri Gelenleri Hakkında Verilen İdam Kararları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sayı 43, Bahar 2009, s. 343-406.
- Akyüz, Yahya, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Aslan, Turan, *Mehmed Âkif ve Milli Mücadele’de Birlik ve Beraberliği Sağlamaya Dönük Faaliyetleri*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010.
- Atatürk, Kemal, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.
- Ayna, Bayram, “Millî Mücadele Yıllarında Koçgiri Aşireti Reisi Alişan Bey’in Faaliyetleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5 (18), 2018, s. 210-231.
- Bozkurt, Abdurrahman, *İtilaf Devletlerinin İstanbul’da İşgal Yönetimi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2014.
- _____, “Trakya’nın İtilaf Devletleri Tarafından Yunanistan’a Devri (1920)”, *Türkiyat Mecmuası*, c. XXIX, Millî Mücadele Özel Sayısı (2019), s. 25-46.
- Cebesoy, Ali Fuat, *Millî Mücadele Hatıraları*, der. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul 2007.
- Çapa, Mesut, *Belgelerin Işığında Pontus Meselesi*, AVİM, Ankara 2017.
- Çelebi, Mevlüt, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002.
- Duman, Hasan, *Mehmet Âkif ve Bir Mecmuanın Anatomisi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1986.
- Düzdağ, Ertuğrul, *Mehmed Âkif Ersoy*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Eraslan, Cezmi, “Millî Mücadelede Mehmed Âkif ve Âkif’in Ankara Günleri”, *Vefatının 75. Yılında Mehmed Âkif Ersoy Sempozyumu Bildirileri*, 12-13 Mart 2011, İstanbul 2011, s. 63-78.
- Erişilgil, M. Emin, *İslamcı Bir Şairi Romanı Mehmed Âkif Ersoy*, Ankara 2006.
- Güler, Ali, *Mehmet Âkif Ersoy’un Soy, Ailesi ve Hayatı Bayraklaşan Âkif*, Halk Kitabevi, İstanbul 2017.
- Güneş, İhsan, *Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Hükümetler Programları ve Meclisteki Yankıları (1908-1923)*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.
- Okay, M. Orhan, “İstiklal Marşı”, *DİA*, c. XXIII, İstanbul 2001, s. 355-356.
- Özgören, Aydın, *Millî Mücadele Döneminde Trabzon Rum Metropolitliği’nin Faaliyetleri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Sonyel, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, c. II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.
- Şahin, Sinan, “Millî Mücadele Döneminde Mehmed Âkif Ersoy’un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XIX/2, Aralık 2017, s. 311-338.
- Tavukçu, İbrahim, *Millî Mücadele’de İnönü Muharebeleri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2019.